

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

GELENEK GÖRENEK VE
İNANÇLAR

YAĞMUR RİTÜELİNDE SİMGELER VE BÜYÜ

Mevlüt ÖZHAN¹

Yağmur Ritüeli; mevsimin kurak geçtiği dönemde yağmurun yağmasını sağlamak amacıyla, inanç ve büyü öğelerinin bir arada uygulandığı törenlerdir. Kökeni ilkel topluluklardaki törenlere uzanır. İlk atalarımız yaşamlarını sürdürebilmek için besin kaynaklarını bulmak, kendilerinden güçlü canlılarla ve nedenini anlayamadıkları doğa olaylarıyla mücadele etmek zorundaydılar. Yiyecek bulmak için çevrelerindeki bitkilerden ve meyvelerden yararlanmayı deneyerek öğrendiler. Hayvanları yakalayıp etinden ve derisinden yararlanabilmek için avcılığı öğrendiler. Bu işleri daha kolay yapabilmek, toprağı işleyebilmek, avlarını daha iyi yakalayabilmek amacıyla aletler yapmaya başladılar. Ama bir de nedenini anlayamadıkları için üstesinden gelemedikleri doğal olaylar (yağmur, kar, tipi, soğuk, sel, kuraklık, karanlık vb.) vardı. Akıllarının kavrayamadığı bu olayların bilinmeyen güçler tarafından yönetildiğini düşünmeye başladılar. Bu güçlere ulaşabilmek, yardımlarını alabilmek için bireysel ve küçük gruplar halinde ses ve hareket taklidine dayanan eylemler yapmaya başladılar. Kutsal güçler, kutsal objeler ve bunlara uygun mitolojiler, mitler oluşturdular. Tam bu aşamada simgeler ve büyü de oluştu, “ Her inanç kendi mitolojisini üretir, mucizesiz inanç yoktur, ana mit ise sadece büyüün ilk mucizesini anlatır” (Malinowski, 73). Avcı toplumdan, tarım toplumuna geçildikten sonra törenler bütün topluluğun katıldığı, mevsim geçişlerinde yapılan üreme ve bolluk amaçlı toplu törenlere dönüştü. Taklit, dans, müzik, dramatik gösterilerin yer aldığı bu törenler uzun yıllar sürdürüldü. İnsan beynindeki gelişmeler sonucu bu mistik düşünce yerini yavaş yavaş bilimsel düşünceye bıraktı. Buna karşın üreme, bolluk, yeni yılı karşılama törenlerindeki uygulamalardan bazıları, pek çok değişikliklere uğrasa da günümüze kadar ulaştı. Yağmur ritüeli de bunlardan birisi.

1 Araştırmacı-Yazar

Toplumlardaki ekonomik, teknik ve sosyal gelişmeler sonucu kültürlerde de değişimler olmaktadır. Yağmur ritüeli bu değişikliklerden birçok unsuru bünyesine almakla birlikte, öteden beri süregelen kültürel özelliklerin birçoğunu da korumuştur. Kullanılan simgeler ve büyüler ilkel toplumlardan bu yana süregelen uygulamalardır.

Bu bildiride yağmur ritüelinin, kültür ve inanç kaynaklarını, uygulama biçimlerini, tarihi perspektif içerisinde ortaya koymaya çalışacağım. Uygulama safhasında kullanılan objeleri, inanç öğelerini, simge olarak anlamlarını, sonradan oluşan ve eklenen inanç ve kültür değişikliklerini açıklayacağım. Aynı zamanda büyüsel uygulamaların neler olduğunu ve nasıl uygulandığını örneklerle anlatmaya çalışacağım.

Çalışmamın temelini ülkemizdeki yağmur ritüelleri oluşturacak, başka toplumlardaki benzer uygulamalardan da örnekler verecektir. İncelemede, konuyla ilgili yazılı kaynaklardan yararlanılacaktır.

Bereket, bolluk ritüellerinin amaç ve uygulama yönüyle tipik benzerleri olan yağmur yağdırma ritüeli, bugün ülkemizde olduğu gibi dünyanın pek çok ülkesinde gerçekleştirilmektedir. Ritüeli her toplum, geleneksel ve inanç kültürüne göre uygulamaktadır.

Ülkemizde yapılan yağmur ritüeli değişik kültürlerin bileşiminden oluşmuştur. Anadoluda yaşamış olan kültürlerden kalıntılar, komşu kültürlerden, Orta Asya soy kültüründen öğeler ve en son İslam dininin kabul edilmesinden sonra katılan öğeler bu günkü Anadolu'da yapılan yağmur ritüelinin temelini oluşturmaktadır. Bundan dolayı simge ve simgesel eylem zenginliğinin yanı sıra uygulamada çeşitlilik dikkat çekmektedir. Ülkemizdeki yağmur ritüelinde genel olarak taş, ağaç, yapma bebek (kukla), toprak ve bazı hayvanlar simge olarak kullanılmaktadır. "Genel anlamda simge, toplumsal anlaşmaya dayanan, anlamı önceden kararlaştırılmış, belirli bir işaret"(Özdemir, Edebiyat Sözlüğü) olarak tarif edilmektedir.

Simge, simgesi olduğu varlığı, nesneyi temsil etmekte, yani onun mevcudiyetine sorumluluk kazandırmaktadır. Simgesel eylem ise, simgelerin ortaya çıkışına yol açan zihinsel sürecin başlangıcıdır. Gerçekleşmesi arzulana sonuç, olayın önceden biçimlendirilmesine, o sonuç ya da olayın gerçekleşmiş gibi kabul edilmesine yol açmaktadır (Levy-Bruhl, 237). İnsan, taş, sopa, tahta gibi objeleri suyla birleşmelerinin sağlanması, yağmur törenlerinde, gezdirilen çocukların veya kuklaların üzerine su dökülmesi, yağmurun yağmış olarak kabul edilmesi ya da gerçekleşmesi arzulanan olayın gerçekleşmiş gibi davranılmasından ibarettir.

Ülkemizde yağmur ritüeli, yetişkinlerin yaptıkları ve "yağmur duası" adı verdikleri törenle, çocukların bodi, bodi bodi, bodi bostan, çömçe gelin, dodo, dodu, gode, gode gode, kepçe, kepçe gelin, kepçecik, kode, yağmur gelini, yağmurcuk, yağ yağ yağmur... vb adlarla yaptıkları tören olarak iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Yazımda, yetişkinlerin törenlerini genelde kullanılan "yağmur duası", çocukların yaptıkları törenleri de "yağmur töreni" olarak ifade edeceğim.

Yağmur yağmadığı, ekinlerin gelişmediği, otların yeşermediği, suların azaldığı, kıtlık tehlikesi baş gösterdiği durumlarda halk yağmur duasına çıkar. Yağmur duası için; duyuru ve hazırlık, dua yapılacak yere gidiş, dua edilmesi ve toplu yemek yeme aşamalarından geçilir. Bu aş-

malarda dinsel eylemlerle (camiye gitme, dua etme, oruç tutma, kurban kesme, mevlit okuma, taşları okuma, at, koyun, köpek, eşek vb. hayvanların kafa iskeletine dua yazma), dinsel olmayan eylemler (elbiselerin ters giyilmesi, taş, tahta, tabut, sopa, toprak, hayvan başı iskeleti, ölü insan başı iskeleti veya kemiğinin suya batırılması veya atılması, ellerle yağmur taklidi yapılması, kukla bebeklerin gezdirilmesi vb.) bir arada yapılmaktadır.

Ülkemizde yağmur duaları genelde köyün dışında bulunan ve kutsal sayılan tepe, mezarlık, türbe veya ermiş mezarı, yatır, kutsal sayılan taş ve kayaların olduğu yerlerde yapılır. Halk arasında buralarının kutsal yerler olduğu inancı vardır. Bu mekânlar ve orada yatanlar, duanın Tanrıya iletilmesinde ve kabul edilmesinde simgesel bir katkı sağlamaktalar. Duaların, akarsu yollarında yapılması ise suya duyulan özlemin ve kavuşma isteğinin simgesel olarak yansıtılması olabilir. Duanın, değirmenin yakınında yapılması, yağmuru simgeleyen su ile bereketi simgeleyen buğdayın bir arada olduğu yer olmasından dolayı seçilmiş olacağı mantığa yatkın gelmektedir.

Yazımın bu bölümünde ülkemizdeki yağmur dualarında kullanılan objeleri tek tek ele alıp, geçmiş kültürlerdeki önemini, günümüze yansımaları, simgesel eylem olarak gerçekleştirilmesi sırasındaki inanç ve uygulamaları açıklamaya çalışacağım.

Taş, yetişkinlerin yaptıkları yağmur dualarında mutlaka yer almaktadır. Taşın ilk insanın yaşamında önemli yeri vardır. Avcılık döneminde taş, avı yakalayabilmek için silah, parçalara ayırabilmek için keski olarak kullanılmaya başlanmış, sonraki dönemlerde değişik alanlarda yararlanan bir obje olmuştur. Bazı taşların gizli güçlerinin olduğuna inanılmış, bu güçlerinden doğaüstü olayların düzenlenmesinde, hastalıkların iyileştirilmesinde yararlanılmıştır. “ Mısır’da taşlar, muska, tılsım olarak kullanılmış, uğur getireceğine (Tanyu,8), Hititler de Havaşi adı verilen taş kutsal kabul edilmiş, fetiş olarak saygı görmüştür (Tanyu,11).

Orta Asya kültüründe de taşın sihri bir gücü olduğuna inanılmıştır. “Yada” adı verilen taşın sihirli gücünden yararlanılarak yağmur, kar, dolu yağdırıldığı, fırtına çıkartıldığı çeşitli kaynaklarda açıklanmaktadır. Bahattin Ögel, Yada taşını, yağmur, kar, don getiren, geyiklerin başlarında, su kuşlarının kursağında, yılanlarda, öküzlerin karınlarında bulunarak elde edilen, koyu renkte, yumruk büyüklüğünde, üzerinde damar damar çizgileri olan, ele alınınca soğukluk hissedilen, sallayınca içinden sesler gelen, üç yıl sonunda zayıflamaya ve gücü geçmeye başlayan özelliklere sahip bir taş olarak bilindiğinden söz eder. “ Yada taşını Türkler, bir nevi canlı bir varlık gibi kabul ediyorlardı “. Onlara göre Yada taşının kendine göre bir ısısı ve sesi vardı. Kendine göre şekilleniyor, canlanıyor ve ölüyordu” (Ögel, 275).

Orta Asya’daki kavimlerin, Yada taşını ve bu taştan yağmur yağdırma sanatını nasıl elde ettiklerine dair anlatılan rivayetler var. Gerdîzî’nin, İbnü’l - Mukaffa’nın, (bir İran zerdüştü olup sekizinci yüzyılda yaşamıştır) verdiği bilgiye dayanarak anlattığı rivayete göre; Nuh, tufandan sonra dünyayı, oğulları arasında paylaştırmış, Yafes’e, Çin’e kadar Türklerin, Slâvların, Yecûç ve Mecûc’ün ülkeleri verilmiştir. Yafes; okuduğu zaman yağmur yağdıracak olan bir afsunu öğretmesi için tanrıya dua etmiş. Afsunu öğrenince bunu bir taşa yazmış, bu taşı da unutmamak için boynuna asmış. Bu afsundan ne zaman yağmur isterse yağacak, taşı suya atar ve bu suyu hasta bir adama içirirse onun hastalığı geçecektir. Nüfusları çoğalınca Oğuz, Kalaç ve Hazarlar olarak ayrılmışlar, taşa sahip olmak için kavga etmişler ve taş Oğuzların elinde kalmış. Bir zaman sonra

bu taşın hangi kavmin olacağı üzerinde kura çekmeğe karar vermişler. Oğuzlar, o taşta benzeyen bir taş bulurlar, afsunu bunun üzerine yazarlar. Asıl taşı saklayıp yaptıkları taşı reisleri boynuna asar, kura çekiminde taş Kalaçlar'a çıkar. Türklerin bu taşla yağmur yağdırdıkları sonucuna varılır (Boyle, 6046).

Diğer rivayette de; Oğuz hükümdarının, atalarından birisinin, babasıyla kavga edip doğuya doğru seyahat ettiği, bir yere geldiğinde ora sakinlerinden birinin kendisine; buradan öteye geçmenin mümkün olmadığı, dağın yolu kapattığı, güneşin bu dağın arkasından doğduğu, yere yakın olduğu için herkesi yaktığı, insanların yanmamak için güneş doğarken yer altındaki geçitlere ve dağlardaki mağaralara girdikleri, güneş uzaklaşınca çıktıkları, hayvanların ise orada bilgi ilham eden bir taşı ağızlarına aldıkları ve başlarını göğe doğru kaldırdıklarında, gökyüzünde bulutların oluştuğu, bulutların hayvanlarla güneş arasında durarak onları güneşin yakıcı sıcağından koruduğunu anlatır ve gitmemelerini söyler. Hükümdarın, adamın sözünü dinlemeyerek yanındaki adamlarla o dağın arkasına gittikleri, hayvanların ağızlarına aldıkları ilham taşlarından topladıkları, memleketlerine getirdikleri ve yağmur yağdırmak için kullandıkları anlatılır. Günümüzde, bütün Moğol kavimleri tarafından Jada'nın bilindiği ve kullanıldığı, Buryatlar'ın soğuk ve rüzgârlı hava elde etmek için kızıl bir taş kullandıkları hakkında bilgilerin bulunduğu belirtilmektedir (Boyle 1974,6046). Yine Ermeni ve Arap tarihçilerinin verdiği bilgide, sekizinci asırda Harezmi'den başlayarak Orhon Vadisi'ne kadar uzanan kavimlerde taşta birçok sihir olduğu kabul edildiği bildirilir.

Kazvini, "Asar-ül Buldan" adlı meşhur eserinde Amu - Derya nehrinin döküldüğü gölde kavuna benzer ve birçok sihirli özelliklere haiz taşların çıkarıldığını açıkça kaydetmektedir (Cafe-roğlu, 2).

Yada taşıyla ilgili efsanelere göre yeşil renkte olan bu taşta, hayvan kanı sürerek, güneş ışınlarına tutarak, suya batırarak, rüzgar estirmek suretiyle bulutları bir araya toplayarak yağmur yağdırılmıştır. Karluk Türkleri kuraklık olduğunda Yada taşına kurban adayarak tören düzenlemişlerdir (Koçar 1991, 237).

Ülkemizde yağmur dualarında taş önemli bir unsur olarak görülür. Bazı bölgelerde yağmur duası kutsal sayılan bir taşın veya kayanın bulunduğu yerde yapılır. Önceki kültürlerden bugüne gelen bu uygulamanın, taşın, gizli güçleri, kutsallığı olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Taşın bu gücünün, okunan dua ile güçlendirildiği veya gücünün yeniden kazandırılacağı inancı, düşünce olarak ön plâna çıkmaktadır. Bir yerde bu taşlar, gizli güçler taşıyan Yada taşını veya diğer gizli güçleri simgelemektedir. Mezarlıklarda yapılmasını ise şöyle yorumlayabiliriz. Mezar taşları, orada, ölen insanların bulunduğunu gösteren simgelerdir. Yağmur duasındakilerin eylemleriyle oluşan yoğun bütünleşme duygusu dolayısıyla taş, mezardaki kişinin kendisi haline dönüşmektedir. Kişiselleştirildiğine inanılan taşın, törendeki insanların ve diğer canlıların yağmur isteklerini tanrıya ulaştırmada yardımcı olacağı inancı yatmaktadır. Ölünün simgesi olan sopa, tabut, mezardan alınan tahta, kemik, iskelet için de aynı inanç söz konusudur.

Ülkemizde, yağmur dualarına çıkarken mutlaka küçük taşlar toplanır. Toplanan taşların sayısı her yöreye göre değişir (üç, beş, yedi, elli, yetmiş, yedi yüz, üç bin, beş bin, yedi bin, yetmiş bin vb.). Taşlar genellikle nohut büyüklüğünde olur. Taşların, ayak değmemiş temiz yerlerden, türbe ve mezarlık çevresinden toplanmasına, temiz olmasına dikkat edilir. Toplanan taşların ek-

sık ya da fazla olmamasına, aksi takdirde yağmurun yağmayacağına inanılır. Toplanan taşlar; tek tek dua okunarak, dil ucuyla veya ağza alıp ıslatılarak, ya da dua okunup üflenerek torbalara doldurulup akarsuyun içine bırakılır. Bazı bölgelerde cami avlusundaki havuza, akarsu membarlarına, bir su birikintisine veya denize bırakılır. Bazı bölgelerde de üzeri yazıldıktan sonra doğrudan suya atılır. Taşlara dua okunması veya üzerine dua yazılması İslam inancından gelmiştir. Aslında toplum, yukarıda belirttiğimiz kültürlerin etkisiyle taşın doğaüstü gücü ve büyü gücünden yararlandığına inanmaktadır. Fakat dinin etkisiyle taşlara dua okuyup üfleyerek, üzerine dua yazarak dini kutsallık kazandırılır. Böylece büyüyle, dini inanç bir arada uygulanarak taşın büyüsel gücü artırılmış olur. Taşın, suyun içine konmasıyla başka bir büyüsel işlem gerçekleşiyor. Su ile birleşen taş, yağmurun toprakla birleşmesini simgeler. Orta Asya topluluklarındaki Yada taşı da yağmur yağdırabilmesi için birkaç gün suyun içinde bekletiliyor, ondan sonra yağmur yağdırmak için kullanılıyordu. Taşın suya atılmasındaki büyü gücünü Orhan Acıpayamalı şöyle yorumlar: “taş kuraklık çeken bir araziden alınmıştır. Bu arazinin ıstırapı vardır. Uzun müddet rahmet yüzü görmemiştir. Bu arazi suya hasrettir. Bu durumdaki araziye ait bir taş parçası, daha doğrusu parçaları, yağmur duası dolayısıyla su ile temasa getirilmiştir. Su ise yağmurun bir parçasıdır. O halde susuzluk sebebi ile ıstırap çeken bir bütünün parçası olan taş, yağmurun bir parçası olan su ile temas halindedir. Şu halde, burada, sihrin temas prensibini hatırlatmamız faydalı olacaktır. Bir bütünün bir parçası üzerine yapılan etki derhal ve aynen bütüne geçer. Örneğimizde bir arazinin ufak parçası üzerine yapılan su etkisi derhal bütüne yani araziye geçecektir. Bu geçmenin sonucunda ise taşın ıslanması gibi bütün o arazi de ıslanacaktır. Yani o araziye yağmur yağacaktır” (Acıpayamalı, Yağmur Duası II,236).

Çanakkale Bayramiç Menderes çayında yapılan yağmur duasında toplanan taşlar bir çuvala konulduktan sonra, üstündeki elbiselerini çıkararak sadece iç çamaşırıyla kalan bir kişi tarafından taşınarak çayın kenarındaki yüksek bir yere çıkartılır. Adam, taşlarla birlikte halk tarafından itilerek çaya düşürülür. Adam, omuzundaki çuvala, üzerinden sular akarak çaydan çıkar ve yüksek yere gelir. Yeniden itelenerek çaya düşürülür. Bu işlem üç kez tekrarlandıktan sonra yağmur duasını yaptıran hafız tarafından alınandan öpülür ve çuval teslim alınır, taşlar çuvaldan çıkartılıp üzerine dua okunmak üzere halka paylaştırılır. Okunan taşlar yeniden çuvala doldurulup çaya götürülüp gömülür, üç gün sonra çıkartılır (Tanyu, 115). Bu uygulamada taşların su ile temasının dışında bir canlının da teması söz konusu. Suyu atılan kişinin, suyla teması, suyun dışında olan insanların da temasını sağlayacağı düşünülerek taklit büyüü oluşturulur. Uygulama dramatik bir gösteriye dönüşmüştür. Bir kişi çıplak halde taşlarla birlikte suya atılır, çıkıyor ve yeniden atılıyor, imam tarafından karşılanıyor, anlından öpülüyor. Bu uygulamayla kişiye, yağmur getiren kutsal bir varlık, bir ruh gibi davranılır. Sudan her çıkışında üzerinden ve omuzundaki torbadan akan sular toprakla birleşir. Dolayısıyla yağmurun yağması, toprakla birleşmesi simgeleştirilir. Getiren kişi de simge olarak kutsallaştırılıyor. Adamın üzerinden akan su, toprakla birleşiyor, toprağın bir parçasıyla birleşen su bütünüyle de birleşir düşüncesiyle temas büyüü yapılır.

Taşla yağmur yağdırma uygulamaları başka toplumlarda da görülmektedir. Batı Afrika’da özel bir taş suya daldırılarak veya üzerine su serpilerek yağmur yağdırılırdı. Bir Samoan köyünde belli bir taş, yağmur yağdıran tanrının temsilcisi olarak dikkatle saklanırdı (Frazer, 15).

Tacida Hafız, Tarih boyunca Kosova’da Arnavut, Sırp, Müslüman, Karadağlı ve Rom

(çingene) halkı arasında yağmur dualarının hemen hemen aynı şekilde ve aynı âdet ve törenlerle düzenlendiğini, Mamuşa Köyünde kırk taşta dua okunup üfürüldükten sonra bir torbaya konup ve ağzı bağlanarak suya atıldığını söyler (Hafız, 243-45).

İlkel toplumdan bu yana insanlar kutsal saydıkları güçleri memnun etmek için kurbanlar kesmişlerdir. Kurbanlar; hayvan, insan veya başka bir şey olabiliyordu. Frigya tanrısı Attis adına yapılan törenlerde olduğu gibi bazen kan akıtma şeklinde oluyordu. Bu törenlerde rahipler cinsel organlarını keserek bereket getirmesi için kanlarını toprağa akıtıyorlardı. Günümüzdeki kurban kesmedeki amaç ile ilkel törenlerdeki kurban kesmedeki amaç arasında hiçbir fark yoktur. Kurban ritüeli ilkel toplumlardan bu yana doğaüstü kuvvetlerin gönlünü hoş tutmak, verdiklerine şükretmek, zor durumlarda yardımını istemek için yapılan bir uygulamadır. Toplumumuzda, yağmurun yağmama nedeni olarak; tanrının gösterdiği yolda gidilmemesi, onun onaylamadığı eylem ve davranışların yapılması gösterilir. Bu durumun ortadan kalkması için tanrıdan af dilemek, bağışlanmalarını istemek, onun gönlünü hoş tutmak, isteklerinin karşılanmasını sağlamak için yağmur duasında kurban kesilir. Kesilen kurban, tanrı ile kul arasındaki bağı sağlayan bir simge oluyor. Kurbanın kanının, toprakla karışması temas büyüsünü oluşturuyor ve yağmurun yağmasını, toprakla buluşmasını sağlar.

Ülkemizdeki yağmur dualarında kurban kesme motifi her yerde uygulanmaktadır. Yağmur duasında bir veya birden çok kurban kesilir, etinden yemekler yapılarak topluca yenir. Bazı yörelerde fakirlere dağıtılır. Yağmur dualarının sonunda kesilen kurbanın etiyle yapılan yemeklerin toplu olarak yenmesi, birlikteliğin, paylaşımcılığın göstergesidir. Öteden beri bolluk, bereket, üreme törenlerinde toplu yemekle insanlar; ortak yaşamı, paylaşımcılığı güçlendirirler, inançlarını tazelerlerdi. Aynı zamanda toplu yemeğin tanrılara sunulan bir ikram olduğu, onların hoşnut edildiği düşüncesiyle, isteklerinin, yakarmalarının, dualarının kabul edileceğine inanırlardı. Yağmur dualarında da kurban keserek etini ve yapılan yemekleri toplu olarak yemek aynı amaç ve aynı inançla yapılmaktadır. Tanrı, kullarının birlikteliğini, paylaşımcılığını görecektir ve yağmur dileklerini kabul edecektir.

Yağmur dualarından önce bazı yörelerde oruç tutulmaktadır. Örneğin; Uluborlu'da yağmur duasına çıkmadan önce üç gün süreyle nafil orucu tutulur (Sait 1930, 185). "Mevsimsel ritüeller ortak bir kalıp izler. Bu kalıp, yaşamın her yıl yenilenmesi gereken bir dizi antlaşma ile insana bağışlandığı anlayışına dayanır. Ama bu yenilenme, tek başına tanrısal yoldan değil, aynı zamanda insanların birlikte çabalarıyla başarılır, ritüeller de öncelikle bu çabayı bir araya toplama ve düzenlemeye yöneliktir." (Gaster 2000, 9). Gaster, ritüellerdeki bu durumu "Kenosis" ya da boşaltma, "Plerosis" ya da doldurma diye ikiye ayırır. Kenosis yaşamın boşaltılmasını, Plerosis ise yeniden doldurulmasını ifade ediyor. Oruçlar, perhizler ve insanın kendisini sıkıntıya sokma eylemlerinin yerine getirilmesi boşaltma eylemi olarak nitelendirilir. Oruç tutan, perhiz yapan insan canlı ancak biyolojik ihtiyaçlarının bazılarını yerine getirmiyor ve böylece doğayla kendi arasında paralellik kuruyor, belli bir dönem sonra oruç, perhiz bitecek, yemeye başlayacak ve vücut yeniden eski canlılığına kavuşacaktır. Böylece doğanın canlanmasıyla kendisi arasında benzerlik kurup büyü yoluyla yağmur yağdırılacağı, doğadaki canlanmanın çabuklaşacağı inancını taşır. Yağmur duasından önce tutulan orucun da aynı amaca yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü yağmur yağmadığı için doğa da oruç tutan insan gibi birçok aktivitesini yapamaz. Ülkemiz di-

şından bir örneği Dağıstan'ın bir köyünden verebiliriz. Orada da yağmur töreninden önce üç gün oruç tutulur (Gözaydın 1987, 166).

Yağmur duasında elbiseleri ters giyme: halk yağmur duasında, perişan, yoksul, üzüntülü görünüm verebilmek için elbiselerini ters çevirip giyer. Burada acındırma duygusu devreye girer. İnsanların bu halini gören tanrı onlara acıyarak dualarını kabul edecek ve yağmur yağdıracaktır. Elbiseleri ters giyme yoksulluğu, çaresizliği simgeler. Orhan Acıpayamalı ise konuya değişik bir açıdan yaklaşmaktadır, “Kanımızca, bir şeyi ters giyinme, ters takma, tersine çevirme ve ters yönlü hareketler yapma, üzerinde durulmakta olan işlemin, ters bir yön almasını sağlamak içindir. Bu durum ise tamamen sihirsel bir harekettir. Yağmur duasında elbiselerin ters giyilmesinin sebebi, kuraklığın tersine dönmesini sağlamak fikridir. Kuraklığın tersi ise bol yağıştır. Demek oluyor ki ters giyme hareketleri yapılmakla kuraklığı tersine çevirmek istemektedirler. O halde burada taklidi maji hâkimdir.” (Acıpayamalı 1965, 233).

Bütün dualarda eller avuç içi yukarıya bakacak şekilde kaldırıldığı halde yağmur dualarında öne doğru uzatılır ve avuç içi yere bakacak şekilde parmaklar açık olarak tutulur. Hocanın duasına “amiin” derken yavaşça aşağı yukarı hareket ettirilerek yağmur yağması taklit edilir. Taklit hareketi yağmurun davet edilmesini ve yağmasını simgeler. Ellerin açık olarak aşağı yukarı hareket ettirilmesiyle gökyüzü ve yeryüzü arasında yağmurun yağması taklit edilerek taklit büyüsü oluşturulur ve yağmurun yağmasının kolaylaştırılacağına inanılır.

Ritüellerdeki ortak motiflerden birisi de yas tutmak, ağıt ya da yakarmadır. Tanrı Telipinu, Dionisos, Demeter, Attis, Tammuz adına yapılan törenlerde kaybolan tanrıların geri gelmesi için yaslar tutulur, ağıtlar yakılır, toplu yakarmalar olurdu. Böylece tanrının geri döneceğine ve doğadaki canlanmanın başlayacağına, ağıt ve yakarmalarla bu eylemin çabuklaştırılacağına inanılırdı. Yağmur dualarında da toplu yakarmalar, ağlamalar ve acındırıcı sesler çıkarmalar ve hareketler yapılmaktadır. İmam dua eder, halk yüksek sesle “amiin” diye bağırır. Anneler beşikteki çocuklarını beraberlerinde götürüp yere bırakarak ağlamalarını sağlıyorlar. Hayvanlar ve yavruları götürülür. Birbirlerinden uzaklaştırılarak çeşitli sesler çıkarmaları sağlanıyor. Koyunlar, keçiler, inekler ve yavruları meleşirler, atlar ve yavruları kışnerler. Hayvanların ve çocukların çıkardıkları sesler, hocanın duası ve topluluğun “amiin” diye yüksek sesle bağırmaları birbirine karışarak ilginç bir ses topluluğu oluşturur. Yağmur duasının uygulama aşamasını bütün olarak düşündüğümüzde, elbiselerin ters giyilerek daha zavallı, yoksul görünmeye çalışılması, insanların, hayvanların çıkardığı sesler ve yakarışlar tanrıyı acındırmaya dönük bir davranış bütününü oluşturur. Bu durum doğadaki bütün canlıların tanrıya yalvardığını, yakardığını simgeler. Aynı zamanda tanrıyla, canlılar ve doğa arasında büyü oluşturulur. Tanrının da bu yapılanları görek merhamete geleceği, yağmuru yağdırarak onları bu zor durumdan kurtaracağı inancı burada hâkim bir unsur olarak görülür. Koyun ve kuzuların birbirlerinden ayrılarak melemelerinin sağlanmasıyla tanrının acıyarak yağmur yağdıracığı inancı Kanarya Adalarındaki Tenerife Adasında yaşayan ilk yerli halk olan Guanche'larda da görülür. “Guanche'lar, koyunlarını kutsal yere götürür, orada, acıklı melemeleri tanrının yüreğini yumuşatır diye kuzularını analarından ayırırlardı.” (Frazer; 1.c., 22). İnsanların, çocukların ve hayvanların çıkardığı sesler gökgürültüsünü andırmaktadır. Sesler ve gök gürültüsü arasında benzerlik kurularak büyüsel bir işlem gerçekleştirilmektedir. Gök gürültüsü yağmur bulutları gelirken oluşur. Kalabalığın çıkardığı gök gürültüsünü andıran

sesler yağmur bulutlarını getirecek, gerçek gökgürültüsüne dönüşerek yağmurun yağmasını sağlayacaktır.

Dağıstan'ın bir köyünde yapılan yağmur duasında Kuran'dan ayetler okunur, hayvanlar ve yavruları birbirlerinden ayrılır ve meleşmeleri sağlanır (Gözyaydın 1987, 167).

Ülkemizdeki yağmur dualarında suya atma, suyla ıslatma motifi değişik şekillerde işlenmektedir. İnsanları suya atma, toplu olarak suya girme (atlama), birbirlerini suyla ıslatma, ölmüş bir atın kafa kemiğini, insan iskeleti veya kemiğini, tabut, asma çubuğu, sopa, ağaç vb. objelerin suya atılması yaygın ve değişik şekillerde uygulanmaktadır. İnsanlar suyun yaşamlarındaki önemli rolü nedeniyle onu kutsal olarak görmüşler, tapınmışlardır. Suyun yaşamlarının sürekliliğini sağlayan ana unsur olmasının yanı sıra ruhsal olarak ta arındırma özelliği olduğuna inanmışlardır. Su insanları biyolojik kirlilikten arındırdığı gibi ruhsal kirliliklerden de arındırmaktadır. Bazı yörelerimizde duaya katılanların içinden bir veya birkaç kişi suya atılarak ıslatılır. Genelde; imam, sevilen kişiler, zengin kişiler tercih edilir. İnsanları suya atma su ile temizlemenin, arınmanın simgesel bir göstergesi olur. Suya bir kişinin atılmasıyla o kişide meydana gelen arınmanın bütün toplumun arınmasını da sağladığına inanılır. Her türlü kötülükten ve günahlardan arınan kişinin, topluluğun dileğinin daha kolay ve çabuk yerine getirileceği için yağmur kısa sürede yağacak inancı insanları bu uygulamaya yöneltmiş olabilir.

Bir diğer bakış açısıyla bir kişinin suya atılması veya duaya katılanların toplu olarak suya girmeleri, birbirini ıslatmaları suyla temaslarını sağlar. Suya hasret kalan insanların ve onun kişiliğinde doğanın, toprağın suyla birleşmesi taklit edilir. Böylece taklit büyü yapılarak, yağmurun yağması, toprakla birleşmesi sağlanır.

Başka toplumlarda da benzer uygulamaların olduğu yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. "Ural dağlarının doğusunda yaşayan Ulu Katay, Salcıvit, Barın –Tabın Başkurtlarında yağmur tılsımı olarak birbirini suya atmak, birbirine su serpmek âdeti vardır." (İnan 1986, 165). Çuvaşlar'da toplu yemek yendikten sonra suyun içine atlanır. Atlamadan kaçanlar yakalanıp suya atılır (Koz 2007, 188).

Rusya'da yağmur yağmadığında; kadınlar oradan geçen bir yabancıyı yakalayıp nehre atarlar ya da baştan aşağı ıslatırlar. Geçen yabancıyı tanrı ya da ruh olarak kabul ettiğini görüyoruz. Burada tanrı veya ruhu simgeleyen yabancı, yağmurun yağmasına engel olduğu düşüncesiyle suya atılarak cezalandırılır. Cezalandırılan tanrının, ruhun tersine büyü mantığı ile yağmurunu yağdıracağına inanılır (Frazer, 17).

Sumatra'nın bir bölgesinde, köyün bütün kadınları yarı çıplak nehre girerler, birbirlerine su atarlar. Bir kara kedi suya atılarak yüzmeye zorlanır, daha sonra kıyıya kaçmasına izin verilir, kadınlar arkasından su atarlar. Frazer bu örnekte hayvanın renginin büyü'nün bir parçası olduğunu, kara olduğu için gökyüzünü karartacağı ve yağmur bulutlarını getireceği şeklinde yorumlamaktadır (Frazer,18). Burada kara kedinin suya atılması temas büyü'nü oluşturur. Kedinin renginin kara olması bulutları simgeler, suya atılması ise bulutla suyun bir araya gelmesini simgeliyor. Dolayısıyla temas büyü'sü oluşuyor. Bu büyüyle de yağmurun yağacağına inanılır.

Komşu kültürlerden Babilonya mitolojisinde bereket ve bolluk tanrısı Tammuz, ana tan-

rıça İştâr'ın kocası ve sevgilisidir. Her yıl Tammuz ölüyor ve toprak altına gider. Karısı İştâr da onu aramaya ve geri getirmeye gider. İştâr giderken "yaşam suyu" ile ıslatılır. Tammuz'un geri dönmesi için toplu törenler yapılır. Temmuz ayında yapılan törenlerde flütler çalınır, Tammuz'un heykelinin yanında ağıtlar yakılır, heykeli de arı suyla yıkanır (And,13). İştâr'ın arı suyla ıslatılması, Tammuz'un heykelinin yıkanması, Tammuz'un çabuk gelmesini sağlayacağına dolayısıyla ülkeye bereket ve bolluğun geleceğine inanılan büyüsel işlemlerdir. Buradaki büyüsel uygulamayla yağmur duasında, suyun içine girme veya ıslatma eylemiyle yapılan büyü aynı amacı taşımaktadır.

Ülkemizde en sık görülen büyüsel uygulamalardan biri de tahta, sopa, asma çubuğu, ağaçtan yapılan tabut, oklava, çobanın değneği gibi objelerin suya atılmasıdır. Ağaç insanların her dönemindeki yaşamlarında büyük rol oynamıştır. İnsanın oluşumuyla ilgili mitolojik öykülerden tutun, yaşamın her alanında önemli yer almıştır. İnsanların ilkel yaşamlarından bugüne gelinceye kadar geçirdikleri gelişim evrelerinde de ağaç, kültür ögesi ve inanç unsuru olarak varlığını sürdürmüş, sürdürmektedir. Dünyanın birçok kültüründe ağaç kutsal sayılmakta, Hayat Ağacı, Gök Ağacı, Kozmik Ağaç adı verilen bir ağacın varlığına inanılmaktadır. Kozmik ağaç dallarıyla, gövdesi ve kökleriyle, gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı arasında bağ kurar.

"Altay mitolojisine göre gökyüzüne doğru çok büyük bir çam ağacı yükseliyordu. Gökleri delip çıkan bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay-Ülgen otururdu" (Ögel 1993, 90). Türk mitolojisinde Ülgen en yüce tanrı olarak kabul edilir. Bereket bolluk verir, yılın nasıl geçeceğini bilir. Şamanlar bu bilgileri almak için tören yaparlar. Önce dokuz budaklı bir ağaç dikerler, çeşitli hareketler, mimikler yaparlar, konuşurlar ve budakları tek tek çıkarlar. En tepedeki budağa vardıklarında Tanrı Ülgen'den yılın yağışlı mı, kurak mı geçeceği, bereketli mi yoksa sıkıntılı mı geçeceği, canlıların üremelerinin, insanların yaşamlarının nasıl olacağı konusunda bilgiler alır ve o bilgileri insanlara iletir.

Hitit mitolojisine göre bereket tanrısı Telepinu' nun öfkelenerek ülkeyi terk etmesi üzerine doğa canlanmaz, insanlar, hayvanlar üremezler, ülkede kıtlık baş gösterir. Telepinu bulunup getirildikten sonra doğa canlanır, üreme başlar. Tanrının dönüşünü kutlamak için törenler düzenlenir. Törenlerde çeşitli ayinler, mitosların canlandırılması ve anlatımı yapılır. Törenin bir bölümünde tanrının önüne bir ağaç direk dikilir, üzerine koyun postu asılır. Bu direğin koyunların yağı, buğdayın taneleri, şarap, sığır, koyun, uzun yaşam ve çok çocuk(sahibi olma) anlamına geldiği açıklanır² (Hooke 1995, 118-120). Böylece baharın gelmesine, üremenin sağlıklı ve bol olmasına büyüsel olarak katkı yapıldığına inanılırdı.

Değişik kültürlerde ağaç, tanrılara iletilecek isteklerde aracı olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde de Hidrellezde gül ağacının altına dilek bildiren yazılı kâğıtlar bırakılması, kutsal bilinen ağaçlara bez, çaput, ip vb. şeylerin bağlanarak tanrıdan istekte bulunulması bu kültürden kaynaklanmaktadır.

Yağmur dualarında ağaçtan yapılmış cisimlerin kullanılması ve suya atılmasının kökeni yukarıda belirttiğimiz kültürlere dayanır. Ağacın yeryüzü ve gökyüzü arasında bağlantı kurduğu

2 GASTER, Thespis adlı eserinde "Tapınağa her dem taze bir ağaç (eyan) dikilir, dallarına koyun postları asılır, bu arada koyunun içyağı, tahıl, bir öküz ve bir koyun sunular tanrıya" şeklinde açıklıyor. (s.377)

inancından kaynaklanarak, sopa, tahta, asma çubuğu gibi ağacı simgeleyen cisimlerin de suyla birleştiğinde yeryüzü ve gökyüzü arasında bağlantı kurduğu, bu bağlantı sonucu yağmur yağmasını sağlayacağı düşüncesinin oluştuğunu söyleyebiliriz. Benzer bir uygulama pagan dönemde Yunanistan'da yapılır. Zeus rahibi, Lycaeus tepesindeki bir kaynağa bir meşe dalı daldırır, yüzü dalgalanan su gökyüzüne bir bulut gönderir, çok geçmeden yağmur yağardı (Frazer, 23).

Anadolu kültürlerinde üreme ve bolluk adına yapılan törenlerde kilden yapılmış büyük cinsel organlar yere gömülüp sulanırmış. Bu yolla ülkeye bereket geleceğine inanılmış (Çiğ 2009, 24). Yağmur dualarında sopalara toprağa sokulması ve dibine su dökülmesi, çoban sopasının suyun içine sokulması bu törenlerin kalıntısı olabilir. Mezarlıktaki kabirlerin birinden bir tahta parçası alınır, yaz, kış akan bir dere kenarına götürülür ve ortaklı (iki eşli) bir evden haberleri olmadan aldıkları bir süpürge ile üzerine su serpilir ve çocuğu ölmemiş bir kimse tarafından götürülerek üç yol ağzındaki çeşme oluşuna bastırılır (Şerif 1940, 298).

Üreme ve bolluk törenlerinde ağaçtan, kilden yapılan ve üremeyi simgeleyen erkeklik organı tasvirlerinin gezdirildiğini biliyoruz. Toprağa saplanan, suya sokulan sopa üremenin simgesi fallusu, su yağmuru simgelemektedir. İkisinin birleşmesiyle oluşturulan büyü yağmur yağmasını kolaylaştıracak, doğanın canlanmasını ve bolluğu sağlayacaktır.

Orhan Acıpayamlı, yağmur duasıyla ilgili incelemelerinde; taş, tahta, sopa, çoban değneğinin suya atılmasıyla kuru ağaç parçalarının, suyla temas ettirildiğini, bunların çevredeki susuz kalmış ağaçları simgelediğini, suyla temaslarının sağlanmasıyla temas büyü oluştuğunu, bir bütünün bir parçası üzerine yapılan etkinin derhal ve aynen bütüne geçer prensibinden hareket edilerek yağmurun yağacağına düşünülmesi şeklinde açıklamaktadır. Taş, sopa, tahta, oklava, tabut, kemik, üzeri yazılmış hayvan kafatası kemiği ve insan iskeletinin suya atılmasının da aynı düşünceyle açıklanabileceğini belirtir.

Sedat Veyis Örnek; bütün suya atma işlemlerini “ Yağmur ya da su ile şu yahut bu şekilde sempatik bir ilişkisi olduğu sanılan birtakım objelerin su ile temasa getirilip arzu edilen sonuca erişilmesinden ibaret” olarak yorumlar. Berkusky'nin, akan suyun canlı bir varlık olarak tasavvur edilmesi, onun da gıdaya ihtiyacı olduğu düşüncesinden hareketle, sulara; önce insanların, sonra hayvanların kurban olarak atılması fikrini doğurduğu, giderek insan ve hayvan yerine onlarla ilişkisi olan yedek kurban fikrinin geçtiği, böylece bebeklerin ve bazı objelerin suya atılması geleceğinin çıkmış olabileceği görüşünü, dayanak olarak gösterir (Örnek 1981, 100).

Bir nesneyi, bir simgeyi suyun içine atma motifi değişik toplumların kültürlerinde de bulunmaktadır. Suya atılan şeyler genellikle kuklalarla simgelenir. Örneğin Romalı Vesta Rahibeleri on üç Mart'ta Tiber nehrine kuklalar atarlardı. Hint tanrıçası Kali, Ganj Nehrin'e kuklalar atardı. Silezya'da çocuklar, ölümü temsil eden bir kuklayı nehre atarlardı (Gaster 2000, 222). Bu uygulamalarda kuklalar, ölümün simgesi olarak suya atılır. Amaç ise ölümü çevreden uzaklaştırmaktır.

Ülkemizde yağmur yağmadığı zaman yetişkinlerin teşvikiyle çocuklar, yağmur yağdırma törenleri gerçekleştirirler. Çocukların yağmur töreni kalıp olarak; toplanma, bir simgenin seçilmesi, bütün köyün gezilmesi ve toplu yemek şeklinde uygulanır. Simgeler bölgelere, göre değişiklikler gösterir. Anadolu'nun pek çok yöresinde yağmur yağdırma törenlerinde bez bebek bir sopanın ucuna takılarak gezdirilir. Kurçak, kourçak, kourşak, bebek olarak adlandırılan, bezden ve deği-

şik maddelerden yapılan kuklalar, tapınılan tanrıların simgeleri olarak kutsal özellik taşırlar. Çin kaynaklarında Gök Türklerin tanrı tasvirleri hakkında bilgiler bulunmuştur. Bu etnografik bilgilere göre Altaylılar da “tös-töz”, Yakutlarda “Tangara”, Uranhalarda “Eren”, Moğol-Buretlerde “Ongon” denilen, keçeden, paçavradan, kayın ağacı kabuğundan yapılan putlar-fetişler vardır. Bunların bir kısmı çocukların oynadıkları bebeklere benzer, bir kısmı da tilki, tavşan ve başka hayvanların derileridir. Putlar, duvarlara, sııklara asılır veya torbalarda saklanır. Ava veya önemli bir sefere çıkarken bu putlara saçı saçarlar ve ağızlarına yağ sürerler (İnan 1986, 42). Soplanın ucuna bebek takma geleneği bu soy kültüründen kaynaklanıyor olabilir. Çünkü sopanın ucundaki bebeğe, yağmur yağdırma ritüelinde, soy kültüründe verilen kutsallık verilmektedir.

Posof köylerinde yağmur yağmadığı zaman 5 -10 çocuk, süpürgeyi allı, yeşilli poşularla süslerler. Süpürgeyi boynuna kol gibi bir değnek bağlarlar. Bağlanan değneğin iki ucundan iki çocuk tutarak köyü gezdirir (Aydınoğlu 1968, 5037).

Kars'ta , “Godu Godu” adı, çocukların süpürgeyi giydirip süsleyerek gezdirdikleri bebeğe ve bu uygulamaya verilen isimdir. “Aslına bakılırsa Godu, Türklere, İslamiyet'ten önceki yağmur Tanrısının adıdır. Heykeli, keçeden yapılmış bir kukla biçimindedir. O zamanlarda yağmur duası yapılırken, Şaman'ın önünde Godu'nun başından aşağıya su dökülürmüş”. (Köse 1965, 3651). Çok değişik şekillerde yapılarak gezdirilen kuklalar, tapınılan tanrıların simgeleri olarak kutsal özellik taşırlar. Çünkü sopanın ucundaki bebeğe, yağmur yağdırma ritüelinde, soy kültüründe verilen kutsallık verilmektedir. Aynı zamanda yağmur yağmadığı için cansız kalan doğa ile kukla bebek arasında özdeşlik kurulmakta, varılan her evde üzerine su atılmaktadır.

Gezdirilen kuklaların tamamının kadın figürü olması, doğurgan olan kadınla toprağı özdeşleştirmenin bir sonucudur. Dolayısıyla kadın; doğayı, üzerine dökülen su, yağmur simgelemektedir. Yapılan uygulamayla bu iki simge büyüsel olarak birleştirilir ve yağmurun yağması sağlanır.

Az görülmekle birlikte bazı yörelerimizde kuklalar suya atılarak akıtılırlar. Yağmur yağmadığında toprak kurumakta, canlılığı kaybolmaktadır. Başka bir benzetmeyle ölmektedir. Ölümün yok edilmesi için o bölgeden uzaklaştırılması gerekir. Ölümün simgesi olarak görülen kuklalar tören sonunda suya atılarak uzaklaştırılır. Yani taklit büyü yapılarak kuklanın suyla akıp gitmesiyle toprakta başlayan ölümün çevreden uzaklaştırılacağı düşünülüyor. Kukla uzaklaşınca ölüm uzaklaşır, yağmur da yağar.

Balıkesir / Dursunbey'de derlediğim “Yağmurcuk” töreninde, yetişkin biri tarafından bir erkek çocuğunun üzeri yeşil ağaç dalları ve yapraklarıyla kapatıldı. Her tarafı kapatılan çocuğun görebilmesi için sadece gözlerinin önünde boşluk bırakıldı. Beline ip bağlandı, çocuklardan biri ipin ucundan çekerek, çocuğı köyde gezdirdi. Diğer çocuklar da toplu olarak onun arkasından yürüdüler ve tekerleme söylediler. Her evin önüne varınca ev sahibi kadın bir elinde çocuklara vereceğı hediye (yağ, bulgur), diğer elinde bir kap içerisinde dolu su ile çıkıp, hediyesini verdikten sonra suyu, ağaçlarla süslenen çocuğun üzerine eliyle serpti. Çocuklar bu şekilde bütün köyü gezdiler.

Çocuğun, yeşil bitkiler ve ağaç dallarıyla süslenmesi doğanın canlılığını, yeşilliğini ve bereketi simgeler. Yağmur yağdırarak doğanın da çocuğun üzerindeki yeşillikler gibi canlanması

isteği dile getirilir. Çocuğun yeşil dallarla süslenmesinin yağmurun yağmasını çabuklaştıracağına inanılır. Çocuğun o haliyle diğer çocuklarla birlikte köyü gezmesi sırasında her eve vardıklarında üzerine su dökülmesi yağmurun yağışını simgelemektedir. Aynı zamanda burada bir büyü işlemi gerçekleşmekte. Çocuğun üzerine dökülen su ile yağmurun yağması arasında büyüsel bir bağ kurularak taklit büyüü oluşturulmaktadır. Suyu, çocuğun üzerine dökerken yağmur benzetmesi yapılmakta, böylece, suyun, çocuğun üzerindeki yeşilliklerle buluşması gibi yağmurun da toprakla buluşacağı, ekinlerin, otların, ağaçların canlanacağı, suların bollaşacağı, köylerine bereket geleceğine inanılır.

Safranbolu'da, çocuklar, duvar diplerinde, viraneliklerde yetişen kabak yaprağı benzeri enli yapraklı Kabalak adı verilen bitkinin yaprağını uzunca sıvrıkların üstüne iplerle bağlarlar, elle-ri-ri alıp kendi mahallelerinde gezdirirler (Ataman 1934, 28).

Dünyanın diğer ülkelerinde de ağaç dallarının, yapraklarının, yağmur yağdırma törenlerinde simge olarak yer aldığını değişik kaynaklardan öğreniyoruz. Bizdeki uygulamanın benzerini Frazer'in verdiği şu örnekte görüyoruz. Servianlar, Yunanlılar, Bulgarlar ve Romanyalılar, kuraklık zamanı bir kızın üzerindeki giysilerini çıkarırlar, başından ayağına kadar ot, yeşillik ve çiçeklerle örterler. Dodola adı verdikleri bu kız, bir grup genç kızla köyü gezer, her evin önünde, Dodola dans eder öteki kızlar da etrafını çevirerek Dodola şarkısı söylerler, evin kadını, kızın başına bir kova su döker. "Bu gibi törenlerde, üzeri yapraklarla örtülü genç kız bitkilerin ruhunu temsil etmektedir, onun suyla ıslatılmasıysa yağmurun bir taklididir" (Frazer, 16).

Kosova'da bir çingene çocuğunun giysileri çıkarılıp, üzeri; ağaç dalları ve yapraklarıyla örtülerek gezdirilir. Törenin adına Demir Dodole denir (Hafız 1982, 243-45). Dağıstan'ın çeşitli bölgelerinde düzenlenen yağmur törenlerinde çıplak bir adam ya da çocuğun üzeri ağaç dallarıyla kapatılır, diğer çocuklar tarafından ev ev gezdirilir. Bu kişiye "Pesapay", "Gudu", "Gudi" isimleri verilir (Gözaydın, 1987 166).

Romanya'da yağmur yağmadığı zaman çocuklar "Papamda" adı verdikleri bir tören yaparlar. Çıplak çocuk, ağaçların bol yapraklı küçük dallarıyla örtülür, diğer çocuklarla evleri gezerek yiyecek toplarlar. Bu törenle birlikte haç şeklinde birbirine tutturulan iki değnek, renkli kumaş artıklarıyla süslenir, bezenir ve sonra toprağa gömülürdü. Bebeği toprağa gömme sırasında, siyah elbiseler giyilir ve gerçekten bir cenaze töreni varmış gibi ağlanı. Böylece mutlaka yağmur yağacağına inanılırdı (Gözaydın 1976, 7585).

Ağaç dallarıyla kapatılan (maskelenen) kişi çevresindeki kişilerce bir tasvir değil, bitki ruhunun gerçek temsilcisi gibi görünür. Çocuk ev ev gezdirilir, gezme sırasında yağmur isteğini belirten sözler söylenir. Her evden, bitki ruhunu simgeleyen çocuğun üzerine su dökülerek taklit büyüü oluşturuluyor. Bitki ruhu ve suyun birleşmesinin sağlanmasıyla oluşan büyü yağmur yağmasını da sağlayacak. Evlerden verilen yemekler ise bitki ruhunun gönlünü yapmak, yağmur yağdırmayı sağlamak amacını gütmektedir.

Çocukların yaptığı uygulamalardan bir diğeri de çocukların yağmur gelini olarak gezdirilmesidir. Yağmur gelini olan çocuk, giysilerinin üzerine beyaz bir gömlek giydirilerek ya da üzerinde hiçbir şey olmadan, çıplak gezdirilir. Bu çocukların, annesinin ilk kızı/oğlu olması, öksüz ve fakir olması tercih edilir. Çünkü tanrının bu çocukların dileklerini daha çok yerine getireceğine

inanılır. Ayrıca bu çocukların da kuklalar gibi kutsal ruhları simgelediği, ruhların su ile birleşmesiyle yağmurun yağacağı görüşü de düşünülebilir.

Kadınhanı / Kurthasanlı Köyü'nde, köyün en yaşlı kadını, anasının ilk çocuğu olan bir çocuğu tutar. Yağmur gelini olarak seçtiği çocuğu çırlıçıplak soyduktan sonra kendisi ile çocuk ortada, diğer çocuklar ay şeklinde çevrelerinde olacak şekilde bütün köyü gezerler. Her evin önünde yağmur gelininin üzerine bir tas suyu elekten dökerler, yiyecek verirler. Çocuklar gezerken ve evlerin önünde; *Sarpınımız un dolsun / Bizim yüzümüz gülsün / Yağ yağ yağmur / Teknede hamur Arabada çamur / Ver Allahım Sicim gibi yağmur* Tekerlemesini söylerler (Su 1978, 8495).

Çocukların yaptıkları yağmur törenlerinde yağmur isteklerini dile getiren sözler koro halinde söylenir. Bu sözler, kalıplaşmış sözlerdir. Küçük değişikliklerin dışında aynı dilekleri ifade eden simgesel sözler olarak ifade edilebilir. Koro halinde sıkça söylenen sözler, toplulukta birliği, dayanışmayı, coşkuyu sağlar, yağmurun yağacağına inancı artırır. Bu sözlerle ilgili değişik bölgelerden örnekler vererek benzerlikleri göstermek istiyorum.

Dağıstan'da; *Godi God'yi gördün mü? / Godi'ye selam verdin mi? / Godi buradan geçerken / Bir tas su verdin mi?*.(Gözaydın 1987, 167), *Kars' ta ; Godu. Godu'yu gördün mü? / Godu'ya selam verdin mi? / Godu kapıdan geçende / Başına su döktün mü? / Kepçe gelin ne ister/ Kaşık kaşık yağ ister / Allah'tan yağmur ister/ Ver Allahım ver, bir sulu yağmur.* (Köse 1965, 3652) Irak Türkmenleri arasında; *Allah bir yağış ele / Dam duvarı yaş ele / Paşa kızı geçende / Babıcını yaş ele / Vereni hatun ele Vermeyeni daş ele, Çemçe kızım aş ister / Allahtan yağış ister / Açın ambar ağzını / Verin yağış payını / Vereni hatun essin / Vermeyeni katır ossun.* (Terzibaşı 1975, 7428) Güneydoğu Avrupa halkları ndan Servianlarda; *Biz köyden geçeriz / Bulutlar gökyüzünden geçer / Biz hızlanırsız / Bulutlar da hızlanırsız / Bize yetişirler / Ürünü ve bağları ıslatırlar.* (Frazer; 1.c., 16), Gagauzlar'da; *Pipiruda / Yaz geldi geçti / Ver Allahım Yağmurlar / Tarlalara Çamurlar / Teknelere Hamurlar* (Erden 1999, 74), Azerbaycan' da; *Çömçe hatun ne ister / Şır ha şır yağış ister / Eli Kolu Hamurda / Birce kaşık su ister* (Kalafat 2005, 236). Çocukların yaptığı bazı yağmur yağdırma töreninde bir güğümün içinde ya da başa konan kalburda kurbağa gezdirilir. Kurbağa su ve toprakta yaşayabilen bir hayvandır. Sulak ve nemli toprakta yaşar. Kurbağa; su ile toprağı birleştiren simge olarak yorumlanabilir. Kurbağanın üzerine su serilmesi, susuz kalan kurbağanın susuzluğunu gidermek, yaşamını sağlamak için yapıyor. Burada taklit büyüü var, kurbağanın üzerine atılan suyla yağmurun yağması arasında benzerlik kurularak yağmurun yağacağı düşünülür.

İlhan Başgöz "Bir Anadolu Yağmur Töreninin Kökeni ve Yayılması Üzerine Araştırma" adlı incelemesinde, çocukların yaptığı yağmur yağdırma törenlerinde kullanılan isimlerin anlamından hareketle, törende gezdirilen yapma bebeğin, canlı çocuğun, kurbağanın tamamının kurbağa ya da kurbağa yavrusunu simgelediğinin ileri sürülebileceği sonucuna varır. Yağmur töreninin en ilkel biçiminde kurbağanın gezdirilmiş olacağını, daha sonraki değişimlerle birlikte kurbağanın yerini onu simgeleyen bir çocuğun ve yapma bebeğin aldığını belirtiyor. Bu görüşünü, Çin ve Hindistan'da kurbağanın yağmur tanrısı olarak görülmesine bağlıyor. Çin'de yapılan yağmur törenlerinde sihir yapmak için kurbağa kullanılır. Kurbağaları tören sırasında su dolu bir havuza koyarlar. Hindistan'da kurbağa, yağmur veren bir tanrı olarak kabul edilir ve yağmur yağdırma törenlerinde yer alırdı. Başgöz; Çin ve Hindistan'daki kurbağanın kutsallığının, yağmur törenle-

indeki inanç ve kültür uygulamalarının göçler yoluyla Anadolu'ya ve Orta Doğu'ya geldiğini öne sürüyor. Kurbağaya yağmur törenlerinde önemli bir işlev yüklenmesi Kuzey ve Güney Amerika'da da görülür (Başgöz, 149-165).

“James Frazer'e göre kurbağa vücudunda su toplayan bir hayvandır. Bu yüzden ilkel insanlar kuraklığa kurbağanın neden olduğuna inanmışlardır. Gerekli yağmurun elde edilmesi için kurbağanın ambar ettiği suyun çıkartılması gerekmektedir. Bu yüzden kurbağa dünyanın hemen her yerinde yağmur törenlerine karıştırılmıştır.” (Frazer,159).

Yetişkinlerin yaptıkları yağmur duaları ile çocukların yaptıkları yağmur törenlerinin ardından yağmur çok yağarsa, zarar vermeden onu durdurma yöntemini de insanlar büyüde bulmuşlar. Bu kez yağmurun yağmasını sağlamak için yaptıkları büyüü tersine uygulayarak yağmuru durdurmaya çalışmışlar. İçine taşları doldurdukları çuvalı sudan çıkararak gerçekleştirmişlerdir. Böylece taşla suyun teması kesilince, dolayısıyla yağmurun da kesileceğine inanmışlardır. Suyun içine konan sopa, tahta, üzerinde dua yazılı hayvan başı iskeleti, insan kemiği, kukla gibi objeler de aynı tersine büyü işlemi gerçekleştirilmektedir.

Yağmuru durdurmanın başka bir uygulamasını Vakfıkebir / Şalpazarı'nda görüyoruz. Yağmur çok yağarsa suyun içine koydukları taşların arasına başka taşın karıştığına inanılır. Yağmuru dindirmek için topluca bir evliyanın mezarına giderek kurban kesiyorlar ve etinin hepsini orada yiyorlar. Kurbanın eti kesinlikle köye getirilmez. Eğer yağmur kesilmezse köye gizlice et getirildiğine inanılır ve yeniden kurban kesilir (Erata 1975, 7417). Ekonomik olarak yağmurdan zarar görecektir insanlar, yağmurun yağmaması için karşı büyü yaparlar. Lağımaya, tuvalete, hamur, ekmeğe parçası atarak tanrıyı kızdıracaklarını, kızan tanrının da yağmur yağdırmayacağını düşünürler. Yağmurun yağdırılmasıyla ilgili inanç ve uygulama zenginliği kadar yağmuru durdurulması için de yapılan uygulama ve inançlar zenginliği vardır.

Bildirimde, ülkemizdeki yağmur ritüelinin genel uygulamalarını, kullanılan sembelleri ve büyüleri açıklamaya çalıştım. Çok kullanılan objelerle oluşturulan sembeller ve büyülerin dışında kalanlarını, yazının boyutunu aşmamak, benzer uygulamaları tekrarlamamak için çalışmamda dâhil etmedim. Oysa hem uygulamalarda hem de kullanılan objelerde çeşitlilik oldukça çoktur. Farklı inançlar, birbirine zıt değerlendirmeler söz konusu. Örneğin toplumun çoğunluğu yağmur duasının türbe, yatır veya mezarlıkta yapılması halinde, orada yatanların, duanın, tanrı tarafından kabul edilmesine yardımcı olacağına inanırken, Mardin'in Savur İlçesi'nde türbe ve yatırların yanında yağmur duası yapılmaz. Allah'la kul arasına kimse girmeden, yapılan duaların daha iyi olacağına inanılır (Adal 1961, 2366). Uygulamalarda hayvan olarak kurbağa daha çok kullanıldığı için ondan söz ettim, ama ondan başka kaplumbağa, akrep, yılan, eşek gibi hayvanların kullanılması konusuna girmedim.

Sonuç olarak yağmur ritüeli üreme ve bolluk törenlerinden bu yana uygulanagelmıştır. Sosyal ve kültürel değişimler, ekonomik ve teknik gelişmeler sonucu sürekliliğini yitirse de yağmur yağmadığı zaman bazı toplumların yine de yağmur ritüeline başvurduklarını görüyoruz. Değişik kültürlerin etkileşimi, çok tanrılı inanç sisteminden tek tanrılı inanç sistemine geçilmesi, teknolojik gelişmeler sonucu doğadaki bilinmezlerin çözülmesi, yağmur ritüelini birçok değişikliğe uğratmıştır, uğratmaya da devam edecektir.

KISALTMALAR

- A.Ü. Ankara Üniversitesi
- D.T.C.F. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
- HBH Halk Bilgisi Haberleri
- TFA Türk Folklor Araştırmaları
- K.B. Kültür Bakanlığı

KAYNAKLAR

- ABDULKADİR; Yağmur Duası, Çömçe Gelin, Halk Bilgisi Haberleri, c 2, sayı 14, (Kanunuevvel 1930), s. 36-38,
- ACIPAYAMLI, Doç.Dr.Orhan; Türkiye’de Yağmur Duası 11, A.Ü. D.T.C.F. Dergisi, c.XXII, sayı 3-4, (Temmuz-Aralık 1965,s.221-250,
- ACIPAYAMLI, Prof.Dr.Orhan; Türkiye Yağmur Duasında “Taş” ve “Kuru Kafa” Motifleri, Antropoloji Dergisi, sayı 8 (1973-1974), s. 11-20, A.Ü. Yayınları,
- ACIPAYAMLI, Prof.Dr.Orhan; Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları, I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 1V. c. ,Ankara 1976, K. B. Yayınları, s.1-7,
- ADAL, Osman Sabri; Savur’da Yağmur Duası, TFA, c.12, sayı 141(Nisan 1961), s. 2366,
- AŞKUN, Veybi Cem; Sivas Folkloru, Sivas 1940, Kamil Matbaası, 336 s.
- ATAMAN, Sadi Yaver; Gode-Gode ve Albayrak, H.B.H, c.4, sayı 38(Temmuz 1934), s.27-29,
- ATEŞ, Mehmet; Mitolojiler ve Semboller, İstanbul 2002, Milenyum Yayınları, 280s.
- AYDINOĞLU, Gülali; Posof’ta Süpürge Bezetme, TFA, c 11, sayı 229,(Şubat 1968), s.5037,
- BAŞGÖZ İlhan; Çömçe Gelin: Bir Anadolu Yağmur Töreninin Kökeni ve Yayılması Üzerine Araştırma, Yağmur Duası Kitabı, s.149-165,
- BOYLE, John Andrev; Ortaçağ’da Türk ve Moğol Şamanizmi, çev.: Orhan Şaik GÖKYAY, TFA,c 15,sayı 297,(Nisan 1974), s.641-650.
- CAFEROĞLU, Prof. Dr. Ahmet; Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II, Ankara1994, A.Ü.
- Basımevi, 171 s. , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet; Türklere Sihirli Taş Telakkisi, Halk Bilgisi Haberleri, c 2, sayı 13, (1 Teşrinisani 1930),s.1-6.
- ÇETE, Burhanettin; Mersin’in Tepe Köyünde Dodu, TFA, c.3, sayı 67 (Şubat 1955) s. 1068.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye; Bereket Kültü ve Mabet Fahışeliği, İstanbul 2009, Kaynak Yayınları, 87s.
- ERATA, Hasan; Vakfıkebir köylerinden Şal pazarı’nda Yağmur Duası, TFA, c.16, sayı 314(Eylül 1975), s.7417,

- ERDEM Atilla, ÖZHAN Mevlüt, ER Piri, Çevik Doğanay; Gagauz Halk Kültürü, Ankara 1999, 184 s.
- K. B. Yayınları,
- FRAZER, James G.; Altındal 1, çev. Mehmet H. DOĞAN, İstanbul, yty, Payel Yayınevi, 394s.
- GASTER, Theodor H.; Thespis, Eski Yakındoğuda Ritüel, Mit ve Drama, ç. Mehmet H. Doğan, İstanbul 2000, Kabalıcı Yayınevi, 655 s.
- GÖZAYDIN, Dr.Nevzat; Romanya'da Yağmurla İlgili Adetler, TFA, c 16, sayı 320 (Mart 1976), s. 7585-7586.
- GÖZAYDIN, Yrd. Doç. Dr. Nevzat; Dağıstan, İran ve Türkiye'de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 1V. c. ,Ankara 1987, K. B. Yayınları, s. 165-171,
- HAFIZ, Tacida; Kosova' da Yağmur Duaları; III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 1V. C. ,Ankara 1982, K. B. Yayınları, s.243-246.
- HOOKE, Samuel Henry; Ortadoğu Mitolojisi, çev. Alaeddin Şenel, Ankara 1995, İmge Kitabevi, 224s.
- IŞIK, SONAT, KAZANCI; Kargalı Köyü İncelemesi, Halk Bilimi, sayı 30, Ağustos 1977, s. 25-27.
- İNAN, Abdülkadir; Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara 1986, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3.baskı, 229+12 s., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KALAFAT, Yaşar; Balkanlardan Uluğ Türkistan'da Türk Halk İnançları, Ankara 2005, Babil Yayıncılık, 365 s.
- KARAMUK, Hayri; Çorum'da Yağmursuzluk ve Halktaki Ananeler, Çorumlu, sayı 28,(4 Ağustos 1941),s.856-857.
- KOÇAR, Çağatay; Türkistan ile İlgili Makaleler, Ankara 1991, K.B. Yayınları, 266s.
- KOZ, Sabri; Yağmur Duası Kitabı, İstanbul, 2007, Kitabevi Yayınları, 678s.
- KÖSE, Mürsel, Godu Godu (Kepçe Gelin), TFA, c 9, sayı 186,(Ocak 1965), s. 3650-3652.
- LEVY – BRUHL, Lucien; İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler, çev. Oğuz Adanır, Ankara 2006, Doğu Batı Yayınları, 252s.
- MALINOWSKI, B.; Büyü Bilim ve Din, çev. Saadet Özkal, İstanbul 1990, Kabalıcı Yayınevi, 247s.
- ÖZDEMİR, Emin; Edebiyat Sözlüğü.
- ÖGEL, Prof. Dr. Bahaeddin; Türk Mitolojisi I. Cilt,Ankara 1993, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 644 s., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖRNEK, Prof.Dr.Sedat Veyis; Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli safhalarıyla ilgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara 1981, 2. Baskı, A.Ü. D.T.C.F. Yayınları, 139s.
- SADİ Yaver; Gode-Gode ve Albayrak, c 4,sayı 38, (Temmuz 1934), s.27-29.
- SAİT; H.B.D Azasından, Uluborlu'da Yağmur Duası, H.B.H., c.1, sayı 11(Eylül 1930), s. 183-186.
- SU, Hikmet; Kurthasanlı Köyünde Yağmur Gelini ve Aydaş Aşı, TFA, c. 18, sayı 352, (Kasım 1978), s. 8495.

- ŞERİF, Necati; Soma'da Yağmur Duası, HBH, yıl 9, sayı 108,(Birinciteşrin 1940),s. 251-252.
- TANYU, Doç. Dr. Hikmet; Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara 1968, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 286s.
- TERZİBAŞI, Ata; Irak Türkmenleri'nde Yağmur Duası ve Sosyolojik Değeri, TFA, c. 16, sayı 314 (Eylül 1975), s. 7427-7431.
- TOKAT, Feyza: Taş Ve Cevherlerin Türkçe Tıp Yazmalarında Tedavi Amacıyla Kullanılma Şekilleri, ZfWT Vol. 6, No. 2 (2014) Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, 177.
- TURFAN, Selahattin; Eskişehir Folkloru, yyy, yty, 54 s.
- YARDICI, Mehmet; Geleneksel Kültürümüzde Taş ve Zile'de Taşlarla İlgili İnanmalar, Uygulamalar ve Oyunlar. Tarih ve Kültürü ile Zile Sempozyumu, (1-16).2008 Zile.